

סקירת ספרות - אזור הביטחון בדרום לבנון

מחבר: בעז זלמנוביץ

מקור: "יסודות", גיליון 3 | תשפ"ב, 2022 | גליון מאסף

הוצאה: המחלקה להיסטוריה בצה"ל

עורכים: אלי מיכלסון, שאול ברונפלד ויוגב אלבז

שנת הוצאה: 2022

סקירת ספרות – אזור הביטחון בדרום לבנון

בעז זלמנוביץ¹

סקירת ספרו של ד"ר אהד לסלוי - **מביטחון שוטף ללחימה בגרילה: אזור הביטחון בדרום לבנון בשנים 1993-1998**, מודן, משרד הביטחון והמחלקה להיסטוריה בצה"ל, 2021¹

לבנון נמצאת על כוונת צה"ל מאז מחצית שנות השישים של המאה הקודמת, בתקופה שכובד המשקל של ארגוני המחבלים הפלסטיניים החל עובר מירדן ללבנון. אמנם צה"ל כבש חלקים מדרום לבנון במלחמת העצמאות במסגרת מבצע "חירס", אולם מאז הייתה זו לרוב הזירה השקטה מכל חזיתות מדינת ישראל. כאמור, עם מעבר ארגוני המחבלים ללבנון החל מאבק שהלך והסלים בין צה"ל ובינם, ששיאו במלחמת שלום הגליל (1982), אך הוא נמשך 18 שנים עד היציאה המלאה משטח לבנון במאי 2000. הלחימה המתמשכת בלבנון ניתנת לחלוקה גסה לשלושה: חודשי המלחמה האינטנסיביים, יוני-ספטמבר 1982; עד הנסיגה לאזור הביטחון דרומית לליטני, ספטמבר 1982 עד מאי 1985; וכל שנות השהות והלחימה באזור הביטחון.

1 סא"ל (במיל") בעז זלמנוביץ הוא חוקר במחלקת היסטוריה של צה"ל.

הכתיבה על אזור הביטחון

15 השנים הללו, ממאי 1985 עד מאי 2000, זכו לתשומת לב מעטה יחסית לא רק במחקר הרשמי והאקדמי, אלא גם במה שמכונה על ידי טל טובי "סיכומים כלליים עיתונאיים באופיים" ו"סיפורי המשתתפים";² אולי משום שלא היה אפשר לסכם במהלך התקופה, ומשום חוסר תשומת הלב הכללית ללחימה בלבנון בעת שהתרחשה עד השנים האחרונות לשהיה בה. בשנים האחרונות, בעיקר באחרונה (2020), התעורר השיח מצד לוחמי המוצבים ובכלל זה דרישה לקביעת אות מערכה ללחימה בלבנון. העיסוק בעניינים הללו קיבל תנופה, בעיקר בזכות יוזמת ועד הפעולה להכרה במלחמה ברצועת הביטחון. מאחורי הוועד והמאמץ עומדים רבים מ-36,000 חברי קבוצת הפייסבוק "סיפורים מלבנון - מה שקרה במוצבים", ועוד רבים אחרים. אחד ממובילי הקבוצה, העיתונאי חיים הר־זהב, כתב ספר אשר בחן את שנות "הלחימה במוצבים".³ הר־זהב, חייל בגדוד 931 של חטיבת הנח"ל באותן שנים, שם לו למטרה לספר את הביוגרפיה הקבוצתית של החיילים והמפקדים הזוטרים⁴ ואת סיפור האמהות והילדים. דומה כי הר־זהב דוגל בתפיסה הרואה בחיילים ילדים, ואת העוצמה שבהתאגדות "ארבע אמהות" ואסון המסוקים כקו השבר שהניע את החברה הישראלית, הפוליטיקה וגם את הצבא להבנה שצריך לצאת מלבנון. נדרש ניתוח מעמיק יותר כדי לבחון את התזה הנוחה הזו, אבל כאמור חשיבות ספרו של הר־זהב בהבאת הסיפור של החיילים במוצבים החודרים ובפעילות המבצעית בשיחי דרום הלבנון וסלעיה: "רוב המרואיינים דיברו בפעם הראשונה אחרי 20 שנה של שתיקה על מה שעברו בלבנון, כי סוף סוף מישהו מתעניין בסיפור שלהם, בסיפור שלנו".⁵

2 טל טובי, "צבא עם היסטוריה! פרסומי מחלקת היסטוריה של צה"ל ותרומתם האפשרית למחקר אודות מלחמות ישראל", הרצאה במסגרת הכנס **איך חוקרים מלחמה? מגמות עכשוויות בחקר ההיסטוריה של צה"ל ומלחמות ישראל**, 6 באפריל 2021: [1] סיכומים כלליים עיתונאיים באופיים; [2] סיפורי המשתתפים, אנשי צבא ופוליטיקאים בכירים וזוטרים; [3] מחקרי היסטוריה רשמיים; [4] מחקרים אקדמאיים ואחרים ביקורתיים המאששים, או הקוראים תיגר, על הנחות מקובלות.

3 חיים הר־זהב, **לבנון - המלחמה האבודה**, הוצאה עצמית, 2019 (להלן: הר־זהב, **לבנון**); יניב פרידמן, **ביקורת ספרות - לבנון - המלחמה האבודה, חיים הר־זהב**, אתר האינטרנט של מרכז דדו לחשיבה צבאית, 2020 (להלן: פרידמן, **ביקורת ספרות**).

4 בעז זלמנוביץ, "'בגיהנום של מטה' ביוגרפיות של קבוצות בלחימת יחידות צה"ל בדרום לבנון בסוף שנות התשעים - סקירת הספרים 'אם יש גן עדן' ו'מלחמה ללא אות'", **פסיכולוגיה צבאית** 5, דצמבר 2006, עמ' 475-494.

5 אתר האינטרנט של חיים הר־זהב: <https://www.haimhz.online/>

הר־זהב איננו הראשון שעושה זאת, ומייצג בכך את קבוצת הלוחמים. ניתן לציין את "אם יש גן עדן" של רון לשם שיצא לאור בשנת 2005, ואת "דלעת" שכתב לוחם נוסף מחטיבת הנח"ל, העיתונאי מתי פרידמן;⁶ ואולי עוד כמה ספרים אישיים כמו "סיפורו של כלבן צבאי" של נחמי פיינבלט. לסיפורי המשתתפים בלחימה בלבנון אפשר להוסיף את ספרו של משה (צ'יקו) תמיר, "מלחמה ללא אות"⁷ ואת הביוגרפיה שנכתבה על ארז גרשטיין, מפקד יחידת הקישור ללבנון (יק"ל) שנהרג ממטען צד בפברואר 1999.⁸ אולם כפי שכתב פרופסור יואב גלבר על ההיסטוריוגרפיה של מלחמת יום הכיפורים:

מה שחסר בשיח הזה כל השנים הוא בסיס עובדתי-היסטורי. זהו שיח של דעות ורגשות ולא של ידע. לא כל העובדות המועלות בו מוטעות או שקריות (חלקן הן כן כאלה), אלא שהוא מתנהל בלי שיטה וללא הקשר. כל אחד בוחר לו נקודות לדיון ועובדות או ספקולציות לפי נטיותיו. הוא משתמש בהן לצרכיו תוך התעלמות מעובדות שאינן נוחות לו ומן התמונה הכוללת, ולעתים גם תוך "טיפול" בעובדות על-מנת להתאימן לתמונה הרצויה.⁹

כאן מקומה של המחלקה להיסטוריה בצה"ל ליצור את המסד המחקרי באמצעות מחקרים היסטוריים רשמיים, כדוגמת זה של אהד לסלוי. המחלקה להיסטוריה נדרשת להעמיד את הבסיס העובדתי ואת תיאור האירועים, תחילה לצורך הלימוד בתוך צה"ל והפקת הלקחים, ולאחר מכן לציבור הרחב, ובכללו חוקרי ההיסטוריה הצבאית. וכל זאת גם על מנת להשפיע על ההיסטוריוגרפיה של התקופה.¹⁰ המחקר על אודות הלחימה בלבנון הושף, במגבלות ביטחון המידע, כמו מחקרים אחרים של המחלקה להיסטוריה, מידע חשוב שלא היה נגיש עד כה. אולם למחקר הלחימה בלבנון, ובכלל זה שתי המלחמות האחרונות, המבצעים הרבים ותקופת השהייה באזור הביטחון, יש חשיבות להתכוננות ללחימה העתידית.

6 מתי פרידמן, **דלעת – מוצב אחד בלבנון**, כנרת, זמורה-ביתן, 2017.

7 משה (צ'יקו) תמיר, **מלחמה ללא אות**, מערכות ומשרד הביטחון – ההוצאה לאור, 5002.

8 אוהד ערן, **תמצית געגוע – סיפורו של ארז גרשטיין והמלחמה בלבנון**, ידיעות ספרים, 2007. ניתן למצוא אזכור לתקופה בספרים נוספים, ראו לדוגמה: יוסי פלד, **איש צבא** (כתבה: רונית רודי), ספרית מעריב, 1993.

9 יואב גלבר, **עודף זיכרון והיסטוריה שכמעט ואיננה**, מתוך: אתר מרכז למלחמת יום הכיפורים, 2020.

10 דיון בהיסטוריוגרפיה של מלחמות ישראל, ראו לדוגמה: מרדכי בראון, **זכרון בספר – ראשיתה של ההיסטוריוגרפיה הישראלית של מלחמת העצמאות 1948-1949**, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, 2001.

מקום הספר במכלול המחקר על רצועת הביטחון

ספרו של לסלוי - "מביטחון שוטף ללחימה בגרילה: רצועת הביטחון בדרום לבנון בשנים 1993-1998" - הוא החיבור השלישי שפרסמה המחלקה להיסטוריה הדרום לבנונית באזור הביטחון. הראשון בסדר הכרונולוגי הוא ספרו של שמעון גולן, "מבירות לאזור הביטחון" העוסק, כפי שמעידה כותרת המשנה, ב"קבלת ההחלטות בפיקוד העליון מהיציאה מבירות עד לנסיגה לאזור הביטחון (ספטמבר 1982 - מאי 1985)".¹¹ כשאר פרסומיו של גולן, מדובר בכרוניקה קפדנית ומפורטת של הדיונים והמסמכים המעידים על המחשבות והתכנונים במטכ"ל, אך היא אינה מפרטת את מה שהתרחש בדרג הטקטי הלוחם, ובצד השני - האויב. המחקר השני, שנשאר חסוי לפי שעה, נכתב על ידי דוד טל¹² ועוסק בשש השנים הראשונות של רצועת הביטחון. עיקרו בתיאור הפעילות המבצעית של שני הצדדים, ובהצבעה מרומזת על מעבר הכוח ועיקר הלחימה כנגד צה"ל מהארגונים הפלסטיניים והארגון השיעי אמל אל חזבאללה. עוד ניתן ללמוד ממנו על בניית מנגנון הקישור לצד"ל - יק"ל, ועל המתח הארגוני מול אוגדה 91. חיבורו של טל הוא ראשוני ביותר, ונדרש להרחיבו הן בתשתית העובדתית והן בכיווני מחקר שונים. אולם קיומו מצביע על החלוקה לתקופות בלחימה באזור הביטחון שעשתה המחלקה להיסטוריה, ועל הסיבה לתחילת מחקרו של לסלוי בשנת 1993. הוא מהווה המשך למחקרו של טל בהתאם לחלוקה לתקופות (פריודיזציה) של המחלקה להיסטוריה, שקבעה את מבצע "דין וחשבון" כנקודת מפנה או לפחות נקודת התייחסות חשובה במדיניות של צה"ל בלבנון. הסיבות לכך הן כפי שנכתב במבוא:

ההבנות שהביאו לסיום המבצע יצרו מציאות שבה נדרש צה"ל להילחם בחזבאללה תחת אילוצים ומגבלות ביחס לאופן הפעלת הכוח. יתר על כן, המבצע המחיש את העובדה שחזבאללה היה לגורם הכוח העיקרי והמוביל בדרום לבנון, שמטרתו ודרכי הפעולה שלו שונות ואפקטיביות יותר משל הארגונים שפעלו בעבר משטח לבנון. בנסיבות אלו, נדרש צה"ל לגבש תפיסה מבצעית אחרת.¹³

11 שמעון גולן, מבירות לאזור הביטחון, קבלת ההחלטות בפיקוד העליון מהיציאה מבירות עד לנסיגה לאזור הביטחון (ספטמבר 1982 - מאי 1985), מודן, משרד הביטחון והמחלקה להיסטוריה, 2019.

12 דוד טל, מדיניות הביטחון השוטף ברצועת הביטחון בדרום לבנון 1993-1985, אמ"ץ-תוה"ד- המחלקה להיסטוריה (פרסום פנימי), 2000.

13 אהד לסלוי, מביטחון שוטף ללחימה בגרילה: רצועת הביטחון בדרום לבנון בשנים 1993-1998, מודן, משרד הביטחון, מערכות והמחלקה להיסטוריה של צה"ל, 2021, עמ' 13 (להלן: לסלוי, רצועת הביטחון).

על הספר ועל כמה סוגיות

מחקרו של לסלוי בוחן את התהליכים שעבר צה"ל במהלך חמש-שש שנים ברמות השונות: האסטרטגית - הרמטכ"ל והמטכ"ל; המערכתית - פיקוד הצפון; והטקטית - מהפיקוד ומטה, ובכלל זה גם בפיתוח רעיונות בתחום אמצעי הלחימה (אמל"ח) והתרגולות הטקטיות, המבנה הארגוני, ההכשרה והאימון של היחידות. אולם מוקד המחקר הוא ב"תפיסות", בהיותן ניסיון לבחון כיצד הבינו בכל הרמות את הבעיה שמולה ניצב צה"ל בדרום לבנון, ולראות את יחסי הגומלין בין הרמות השונות. הוא מבליט את הוויכוחים המתמשכים והנוקבים שנבעו מהתפיסות השונות לגבי אופן הפעולה כנגד חזבאללה, ובכלל זה תפקיד אזור הביטחון - האם הוא אמצעי או מטרה? בעיקר מנסה המחקר למצוא את הקשר המורכב שלא תמיד ניתן לאיתור בין המילים הנאמרות בדיונים והנכתבות במסמכים ובפקודות, מתוך הנחה שהן משקפות את המחשבות-התפיסות וקבלת ההחלטות, לבין אופן הוצאתן אל הפועל. זאת מתוך הנחה שנדרש זמן להחלטה המתקבלת "למעלה" להשפיע על "השטח", אם בכלל.

לסלוי מניח, אם כן, שקיץ 1993 הוא נקודת ציון בלחימה בדרום לבנון, ולכן הפרק הראשון בספרו עוסק במימוש התפיסה המבצעית שגובשה לאחר מבצע "דין וחשבון" (יולי 1993) במשך השנה וחצי לאחריה, והוא עושה זאת באמצעות בחינה צולבת של הרעיונות המופשטים במפקדות הבכירות עם האירועים בשטח. תקופת סוף 1994 ותחילת 1995 היא נקודת ציון נוספת בשל החלפת הפיקוד הבכיר. פעילות צה"ל מ"דין וחשבון" נבחנה וסוכמה על ידי ועדה בראשות אפי איתם,¹⁵ ולסלוי מביא את תמצית מסקנותיה כאפילוג לתקופה:

לדעת תא"ל איתם, הנטייה ההגנתית מאז סיום המבצע, ומדיניות האש המחמירה שנועדה למנוע הפרה של ההבנות, יצרו בפועל אזורים בטוחים לתנועת מחבלים ומנעו פגיעה בתשתית של חזבאללה [...]. הגישה ההגנתית והריכוזיות נוגדות את העיקרון "פיקוד מוכוון משימה". למפקדים אין חופש פעולה, ונהלים ואישורים מסורבלים מונעים תגובה בזמן אמת. חוסר הגיבוי למפקדים בשטח גורם לכך שהחשש מטעות הביא להיעדר יוזמה מצידם. התוצאה היא רצף ההצלחות של חזבאללה, שמכרסם בתחושת הביטחון של צה"ל לעמוד במשימתו בזירת לבנון.¹⁶

15 דו"ח סיכום ביניים של צוות החשיבה לבחינת ההתמודדות מול ארגון חזבאללה בדר"ל, דצמבר 1994 (ארכיון צה"ל, 251/2120/1998) מצוטט אצל: לסלוי, רצועת הביטחון, עמ' 54.

16 שם, עמ' 55.

אולם יותר מכך, איתם הציג את הדילמה ונקודת המחלוקת העיקרית בין הדרג המדיני והמטכ"ל לבין פיקוד הצפון. בדוח נכתב: "נפילת קטיושות בשטחינו אינה יכולה להיחשב בשום אופן ככישלון משימת הביטחון לישובי הצפון והיא צריכה להיות חלק ממחיר זמני שאנו מוכנים לשלם כדי ליצור שיפור משמעותי לטווח הארוך".¹⁷

תקופת המשנה הבאה על פי החלוקה במחקר היא מדצמבר 1994 עד אפריל 1996. מחילופי בעלי התפקידים הבכירים בצה"ל והתפיסה המבצעית החדשה שהביאו עימם ומימושה עד למבצע "ענבי זעם". בחינת תקופה זו על ידי לסלוי מעלה סוגיה נוספת: השפעת האדם על האירועים, וליתר דיוק - השפעת המפקדים הבכירים על תוצאות הלחימה. לעניין זה יש להתייחס גם לפילוח של הרמות השונות, על אף שלא ניתן להבחין בקווי הגבול ביניהן. לסלוי מבחין בין תקופות הרמטכ"לים אהוד ברק ואמנון ליפקין-שחק, כאשר איציק מרדכי ועמירם לוין היו מפקדי פיקוד הצפון; תקופות חופפות, פחות או יותר, כאשר סוף 1994 ותחילת שנת 1995 היא תקופת החילופים; וכאן נדרש לבחון האם הם השפיעו?

על פי מאיר פינקל, כאשר נכנס לתפקיד הרמטכ"ל, זיהה ליפקין-שחק את הפעילות ברצועת הביטחון כ"לחימה" ולא כביטחון שוטף (בט"ש). הדברים באו לידי ביטוי בהצהרותיו בסיכום כנס בט"ש במארכס 1995 ובקביעת סדרי עדיפויות בתוך צה"ל.¹⁸ לסלוי מצביע על כך שאף שליפקין-שחק היה שותף בכיר של הרמטכ"לים שקדמו לו,¹⁹ דומה שלפחות במחצית הראשונה של כהונתו ננקטה באישורו טקטיקה התקפית ואגרסיבית יותר. כבר בתחילת ינואר 1995 התקיים דיון במטכ"ל לגבי התפיסה המבצעית הנדרשת בלבנון, ובדיון בו,

התגלתה מחלוקת בין שתי גישות: האחת, בהובלת מפקד פיקוד הצפון, זיהתה הידרדרות מתמשכת במצב והדגישה את הצורך להרחיב את הפעילות של צה"ל; השנייה, שמזוהה בעיקר עם גורמים במטכ"ל, לא ראתה שינוי מהותי במציאות באזור הביטחון, ולכן לא ראתה צורך מהותי בשינוי התפיסה המבצעית.²⁰

17 שם, עמ' 56.

18 מאיר פינקל, הרמטכ"ל, מודן, מערכות ומשרד הביטחון - ההוצאה לאור, 2018, עמ' 39-44.

19 כראש אמ"ן וסגן הרמטכ"ל.

20 לסלוי, רצועת הביטחון, עמ' 16.

הרמטכ"ל ליפקין-שחק אמנם תמך בגישתו ההתקפית של מפקד פיקוד הצפון לוי, שגרס כי נדרש שינוי האופן שבו ערוכים, מאורגנים ופועלים כוחות צה"ל ברצועת הביטחון ובלחימה נגד חזבאללה. אולם הוא לא קיבל את כל התפיסה ונגזרותיה, והטיל מגבלות על לוי. על מורכבות היחסים בין הדרגים - שהיא גם דוגמה לקשיים העומדים בפני ההיסטוריון להבין את מה שהתרחש, את הסיבות לתוצאות והקשר שבין משק כנפי הפרפר בקריה שבתל אביב לסופה בגיבל רפיע, ניתן ללמוד מהקטע הבא:

הרמטכ"ל הסכים עם מפקד הפיקוד, שיש מקום לפשט את נוהלי העבודה, אך בפועל השאיר אותם על כנם. מצד אחד, הטיל רא"ל ליפקין-שחק על פיקוד הצפון את האחריות לפעילות במרחב הרצועה האפורה, אך הוא קבע ש"בכל מקרה ובכל גזרה מעבר לקו אדום, אישור לביצועם יינתן ברמת המטכ"ל (ובמקרים מסוימים גם שהב"ט, ראה"מ וקבינט)". זאת, מאחר ש"תוצאה של ארבעה מחבלים הרוגים בלי נפגעים לכוחותינו היא בודאי תוצאה טובה, אבל שיש מחבלים הרוגים עם הרוג אחד לכוחותינו היא תוצאה הרבה פחות טובה".²¹ הרמטכ"ל הביע חשש שהדרגים הנמוכים, שעסוקים בתכנון המיקרו-טקטי, אינם מודעים לשיקול זה, ולכן יש צורך בביקורת הדוקה של הדרגים הבכירים.²² הרמטכ"ל דחה את בקשת מפקד הפיקוד לקבל את האחריות על תכנון וביצוע מבצעים בעומק. מתוך חשש לירי רקטות, הדגיש הרמטכ"ל שכללי הפתיחה באש יישארו על כנם ולא ישתנו.²³

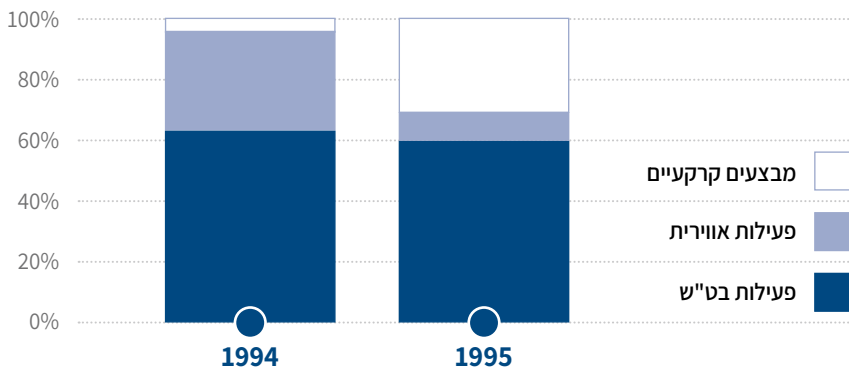
בחינה מעניינת של השפעת האישים ותפיסותיהם המבצעיות ונטייתם להגנתיות ולהתקפיות ניתן ללמוד מניתוח סטטיסטי של מאפייני הפעולות המבצעיות בדרום לבנון. לסלוי מצביע באמצעות בחינה כמותית של התשומות - המבצעים, המארבים והפעולות הנוספות שביצע צה"ל, ובאמצעות תפוקה מיקרו-טקטית - כמות נפגעי האויב בהתאם לכוחות הצד הפוגע, על השוני בין סיום תקופת מרדכי ובין שנתו הראשונה של לוי בפיקוד הצפון. אבל זו, כאמור, תפוקה מיקרו-טקטית שהשפעתה על תוצאות המערכה היא, כפי שאנחנו יודעים, שולית.

²¹ ההדגשות במקור.

²² "המ"מים והמ"פים לא מבינים מספיק את החשיבות של הורדת הסיכוי לפגיעה בכוח כפי שאנחנו מבינים אותה".

²³ שם, עמ' 71-72.

פילוח הרוגי אויב לפי סוג פעילות

תרשים 2 - גורמי הפגיעה באויב על פי לסלוי

מבצע "ענבי זעם", שנמשך שבועיים וחצי באפריל 1996, הוא אירוע המסמן שינוי ב"כללי המשחק" בלבנון, ולכן הוא מוקד התייחסות נפרד במחקר. חשיבותו גם בבחינה פרספקטיבית לא רק לגבי המדיניות והתפיסה המבצעית של ישראל וצה"ל בלבנון, אלא גם בהקשר מבצעים עצמיים באש בזירות אחרות, והקשר בין מבצע לבין השינויים בשטח בתקופה שלאחריו. בפרק נבחנות הגישות לגבי השינוי האפשרי שיביא המבצע. לסלוי פורס את הדיונים הממושכים שהקדימו את המבצע, את תכנונו שהחל בקיץ שקדם לו, את אי-ההבנות בין הדרגים - הרמטכ"ל ומפקד הפיקוד - לגבי מטרותיו, ועוד. לסלוי מראה שחילוקי הדעות לגבי המבצע היו חריפים לא רק בתכנון הפרטני, אלא אף קודם לכן, כאשר מפקד פיקוד הצפון שינה את המטרה שהוכתבה לו על ידי רמטכ"ל:

בפקודה המטכ"לית סדר העדיפויות של משימות הפיקוד היה כלהלן: צמצום ירי הרקטות, הנעה והוצאת האוכלוסייה האזרחית מדרום לבנון, ורק לבסוף - "פגיעה ביעדי ארגון חזבאללה ובלוחמיו". לעומת זאת, בפקודה הפיקודית עמדה המשימה של פגיעה בארגון חזבאללה בראש סדר הקדימויות, לאחר מכן צמצום ירי הרקטות, והרחקת האוכלוסייה האזרחית הוצבה רק במקום השלישי. הבדל זה שיקף, למעשה, את חוסר ההסכמה שאפיין את תהליך נוהל הקרב שכלל הנראה לא סוכם עד תחילת המבצע.²⁴

24 שם, עמ' 124.

תקופת המשנה הרביעית מתוחמת מסיום אפריל 1996 עד ליולי 1998. כאן נבחנו השלכות המבצע על מדיניות ישראל בדרום לבנון והפעולות הטקטיות של שני הצדדים בהרים ובוואדיות של דרום לבנון. בתקופה זו הושפעה הגישה הישראלית גם מאסון המסוקים (4 בפברואר 1997); אולם בשטח המשיכו הכוחות הלוחמים להתנגש. בדיון על אודות הרמה הטקטית ניתן להבחין בשני ערוצים: האחד דן בהשפעת הפעולות ברמה הטקטית על התוצאה ברמות שמעליה - המערכתית והאסטרטגית; הערוץ השני מתמקד בפעולות הטקטיות עצמן; איך נעשו, ומדוע נעשו כך. ערוץ זה עוסק במבנה ובארגון, באמל"ח, בתורת הלחימה (תו"ל) וביישומה בשטח, בהכשרה ובאימונים. למשל, ניתן לטעון שהמודיעין כשל בפרוץ המלחמה ב־6 באוקטובר 1973, אבל האם זה מסביר את השגיאות ברמות הנמוכות של הגדודים והפלוגות המסתערות שוב ושוב על מתחמי הצבא המצרי ב"מכשיר" ו"חמוטל"?²⁵ אותן שאלות צריכות להיבחן בלחימה כנגד הגרילה והטרור בדרום הלבנון. לסלוי מקדיש לכך מקום בעיקר מתוך התבוננות בהשפעתה של הטקטיקה על המערכה. אולם אין לסלוי בוחן ומציג את פרטי הפרטים הטקטיים של הלחימה. הוא מתאר מספר תקריות אשר ממחישות בעיה או סוגיה רחבה יותר, או משום שהן השפיעו על קבלת ההחלטות בדרגים הבכירים.

במאמר המבוסס על המחקר המפורט בספר, והממוקד בשנים 1995-1996, ביקר לסלוי²⁶ את הכשל ברמה המערכתית "בכל הנוגע להתמודדות עם המציאות ברצועת הביטחון; אך הראה כיצד ברמה הטקטית הצליח צה"ל להתמודד באופן מוצלח יחסית, בחלק מן השנים, במאבק הלמידה כנגד חזבאללה".²⁷ ייתכן שמדובר בעניין נדוש, אבל כאשר האסטרטגיה והתפיסה המבצעית אינן ברורות, אזי גם הפעולות הטקטיות המוצלחות ביותר אינן מתחברות לכדי הצלחה במערכה. כפי שאמר הקצין הווייטנאמי למקבילו האמריקאי: "אתם ניצחתם בכל קרב, אבל אנחנו ניצחנו במלחמה". במקרה ישראל-חזבאללה, צה"ל אף לא ניצח בכל קרב, כפי שמצביע מחקר אחר של לסלוי שבדק את תוצאות ההתנגשויות הטקטיות בין שני היריבים. השינויים שעשה חזבאללה באופן הפעולה הטקטית

25 עודד מגידו, **מכשיר וחמוטל לא בידינו: קרבות "חמוטל" ו"מכשיר" במלחמת יום הכיפורים**, זמורה ביתן, 2019.

26 אהד לסלוי, "השתנות תפיסתית או התאמות טקטיות? למידה והשתנות באזור הביטחון בלבנון בשנים 1995-1996", **יסודות - כתב העת של המחלקה להיסטוריה בצה"ל** 1, 2019, עמ' 337-351.

27 יניב פרידמן, **ביקורת ספרות**.

מעידים על היכולת שלו להבין ולהגיב מהר יותר לשיטות הפעולה הטקטיות של צה"ל. כך, למשל, עבר חזבאללה לשימוש בזירות מטענים כאשר זיהה את שיטת התנועה למארבים של יחידות החי"ר או את שיטת מארבי הטנקים. בהקשר הצד השני נעיר, כי ארגון חזבאללה זכה במחקר הישראלי עד כה ליותר התייחסויות מאשר הצד "שלנו". הסיבה היא, כנראה, היעדר הגישה למקורות ראשוניים המתייחסים להחלטות ולפעולות צה"ל. אמנם חזבאללה לא פתח את ארכיונו לחוקרים, אך משום מה דומה שלגיטימי אקדמית לחקור את צד האויב בלי שימוש במקורות ראשוניים, סטנוגרמות דיונים והקלטות קשר, מסמכי סיכום דיונים או תוכניות מבצע ואימונים.²⁸ הגם שלסלוי עוסק פחות בצד השני, הוא אינו שוכח את האמירה "גם לצד השני יש זכות הצבעה בשדה הקרב". בדרום לבנון נדמה שלחזבאללה הייתה אסטרטגיה מוצקה יותר מאשר למדינת ישראל, וההכוונה לכוחות הטקטיים בשטח הייתה יעילה. בפרק הסיכום מתבונן לסלוי ב"למידה" של צה"ל ברמות השונות ומסביר שוב, אולי בטון אפולוגטי-משהו, את הלחימה בדרום לבנון בהקשר הרחב יותר של מדינת ישראל וצה"ל, כדוגמת המגעים עם סוריה ומה שהתרחש בזירה הפלסטינית. כמו כן הוא מצביע על דרך החשיבה של מפקדי צה"ל שנצרבה בדם, ויש השואלים בדיעבד מדוע לא חשבו שרצועת הביטחון מיותרת:

אף על פי שבקצונה הבכירה היו שחשבו כי יש מקום לשנות את האסטרטגיה המדינית, הושפעו הדרג המדיני והרמטכ"ל במידה רבה מאירועי העבר והתקשו לקבל את העובדה שהמציאות בלבנון השתנתה מהקצה אל הקצה. הם היו עדים אישית לפיגועי הטרור הקשים של שנות השבעים, וחששו מפני חזרה על אירועים כמו הפיגוע במעלות, אוטובוס הילדים באביבים ורצח משפחת הרן בנהריה, ומכאן כנראה נבעה התנגדותם לשינוי האסטרטגיה המדינית ולרעיון הנסיגה גם ללא הסדר עם סוריה.²⁹

28 ראו לדוגמה: Raphael D. Marcus, *Israel's Long War with Hezbollah: Military Innovation and Adaptation Under Fire*, Georgetown University Press, 2018.;

שמעון שפירא, **חזבאללה בין איראן ללבנון**, הקיבוץ המאוחד, 2000; רונן ברגמן, **נקודת האל-חזור: המודיעין הישראלי מול איראן וחזבאללה**, כנרת, זמורה-ביתן, 2007; דניאל סובלמן, **כללי משחק חדשים: ישראל וחזבאללה לאחר הנסיגה מדרום לבנון**, מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת תל אביב, 2003; מרטין קרמר, **פדאללה: המצפן של חזבאללה**, מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה, אוניברסיטת תל אביב, 1998; שאול שי, **ציר הרשע: איראן, חזבאללה והטרור הפלסטיני**, מפעלות המרכז הבינתחומי, הרצליה, 2003.

29 לסלוי, **רצועת הביטחון**, עמ' 244.

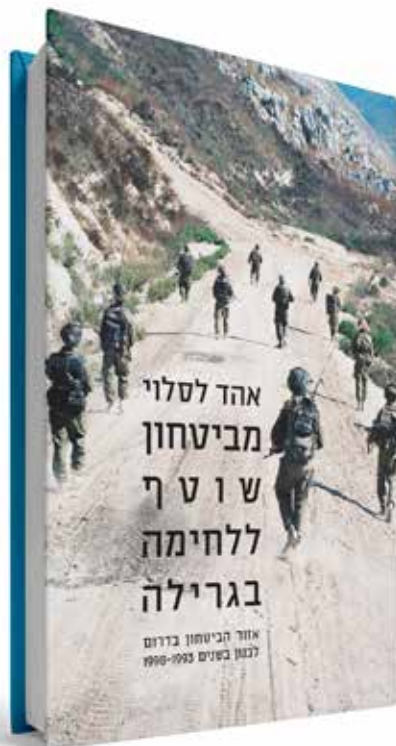
אולם יותר מכך, לסלוי מציג במחקר - בניגוד לטענה המקובלת בשיח הציבורי ובספרות העכשווית³⁰ - כי באמצע שנות התשעים, וביתר שאת בעקבות מבצע "ענבי זעם" ולפני האירועים שנחשבים משפיעים ביותר (אסון המסוקים, אירוע השייטת באנצריה והשרפה בסלוקי) בעיקר על דעת הקהל והדרג המדיני,³¹

זיהו קצינים בכירים כי המציאות השתנתה, כך שהמדיניות הנוכחית הפכה לבלתי רלוונטית או אפקטיבית [...]. כבר בספטמבר 1996 טענה צמרת פיקוד הצפון שהרעיון של אזור הביטחון כבר איננו רלוונטי ואפקטיבי במציאות שנוצרה, ומוטב - מבחינה צבאית ומדינית - לסגת מלבנון גם ללא הסדר. השינוי שחל בפיקוד הצפון לא נבע מתהליך למידה מסודה, אלא מתוך התבוננות בהתרחשויות באותה שנה. מבצע "ענבי זעם" המחיש לקצינים הבכירים שאין בכוונת הדרג המדיני להכריע צבאית את חזבאללה.

לסיכום, ספרו של לסלוי, למרות צנימותו היחסית, הוא נדבך חשוב במחקר על הלחימה ברצועת הביטחון בלבנון; אולם הוא מהווה רק את ראשיתו ומסמן כיווני מחקר, שבלעדיהם יקשה להבין את שהתרחש בשנות המאבק בלבנון, ובעיקר בדורמה.

30 למשל אצל: פרידמן, **ביקורת ספרות**; הר־זהב, **לבנון**.

31 לסלוי, **רצועת הביטחון**, עמ' 243.

כריכת הספר - מביטחון שוטף לחימה בגרילה:
אזור הביטחון בדרום לבנון בשנים 1993-1998,
מודן, משרד הביטחון והמחלקה להיסטוריה בצה"ל, 2021

